

БИЗНЕС

управление

ИЗДАНИЕ НА ВИШТАТА БИЗНЕСШКОЛА - СВИЩОВ

1/2012

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ – теория

ПОВЕДЕНЧЕСКА АСИМЕТРИЯ И ГРУПОВИ РЕШЕНИЯ

Проф. д-р ик. н. Камен Каменов 7

БИЗНЕС – практика

СОЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ И ДОХОДНОТО НЕРАВЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Данаил Враховски 20

АКТИВНА ПОЛИТИКА ПО ЗАЕТОСТТА В БЪЛГАРИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ НЕЙНАТА РЕАЛИЗАЦИЯ

Гл. ас. д-р Силвия Пантелеева 33

ФИРМЕНА ПОЛИТИКА ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА Е-БИЗНЕСА – ДИСТРИБУЦИОННИ ВАРИАНТИ

Гл. ас. Надежда Веселинова 61

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА НЕПРЕКИТЕ РАЗХОДИ В СТРОИТЕЛСТВОТО

Ас. Галина Чиприянова 79

МЕЖДУНАРОДЕН БИЗНЕС

МОДЕЛ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО ПРИ ОКАЗВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНИ УСЛУГИ

Гл. ас. д-р Здравко Любенов 103

ИНФОРМАЦИОННИ технологии

ОСОБЕНОСТИ НА СИСТЕМАТА ЗА ИНФОРМАЦИОННА СИГУРНОСТ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Доц. д-р Красимир Шишманов 119

СОФТУЕРЪТ КАТО УСЛУГА – НОВ ПОДХОД ЗА ОБРАБОТКА НА ИНФОРМАЦИЯТА В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Доц. д-р Веселин Попов 133

РЕЦЕНЗИИ, прегледи, опит

СТОКООБМЕНЪТ МЕЖДУ Р. МАКЕДОНИЯ И Р. БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Ристо Фотов, ас. Благица Йованова
Университет „Гоце Делчев” – Щип, Р. Македония 151

ЕЛЕКТРОННА ТЪРГОВИЯ С КНИГИ

Доц. д-р Веселин Попов 166

РЕЗЮМЕТА 169

СТОКООБМЕНЪТ МЕЖДУ Р. МАКЕДОНИЯ И Р. БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Ристо Фотов, ас. Благица Йованова
Университет „Гоце Делчев” – Шип, Р. Македония

Увод

Предметът на статията е прогресът и предизвикателствата за ефективно сътрудничество и обмен на стоки и услуги между Р. Македония и Р. България.

Външнотърговската система е една от икономическите системи на дадена страна. Тя определя правилата за поведение на местните резиденти в икономическото сътрудничество с чуждестранните икономически субекти. В това отношение може да се говори за по-тясно и по-широко интерпретиране на термина външнотърговска система.

От гледна точка на тясното интерпретиране, външнотърговската система е система от мерки и инструменти, определящи търговията на страната с чужбина.

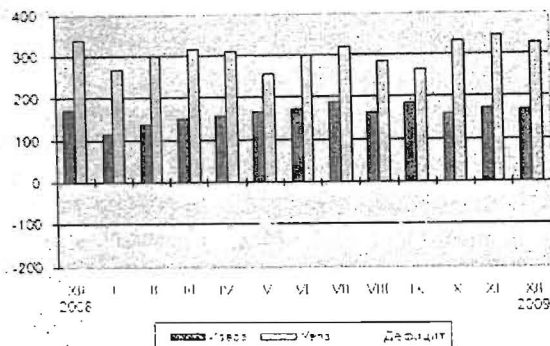
Конституцията на Република Македония, като най-висш законен акт, с член 55 гарантира свободата на пазара и предприемачеството, която определя основите на икономическата система. Страна с мащабите на Р. Македония може да постигне икономически просперитет само чрез интеграция в глобалната икономика. Той се постига чрез включване в каналите на международната търговия със стоки и услуги, привличане на преки чуждестранни инвестиции и използване на модерни технологии като информационните. Международната търговия, заедно с преките чуждестранни инвестиции, допринасят за нарастване на ефективността на икономическия растеж чрез откриването на нови, по-добре платени работни места, а оттам и подобряване на жизненото равнище на населението.

В текста са изложени по-важните характеристики на съществуващия външнотърговски режим на Република Македония, както и състоянието на външната търговия с България.

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ВЪНШНОТЪРГОВСКИЯ СЕКТОР НА Р. МАКЕДОНИЈА

Външнотърговски сектор на Р. Македония през 2009 г.

През 2009 г. цялата външна търговия (изразена в евро) спадна с 24,4%. Физическият обем на износа спадна с 21%, а стойността му достигна 1192,5, което е намаление на годишна база с 28,4%. Намалението на обема на внесените стоки е с 11%, неговата стойност е 3615,8 млн. евро или спадът е с 22,1%. Това се дължи предимно на значителния годишен спад на вноса спрямо износа на стоки в анализирания период, водещ и до намаление на разликата в отрицателния търговски баланс с 13,5% (263,7 млн. евро) на годишна база. Дефицитът в търговския баланс общо възлиза на 1690,5 млн. евро, което представлява 25,8% от размера на БВП за 2009 г.

Извор: Билтен, Министерство за финансии на Република Македонија, Скопје, декември 2009, стр. 5.

Source: Bulletin, Ministry of Finance in Macedonia Skopje, December 2009, p. 5.

Графика 1. Външнотърговски оборот на Р Македония (м. XII.2008 - м. XII.2009, в млн. евро)

Анализиран по категории, търговският дефицит през 2009 г. до голяма степен се дължи на по-ниския дефицит в обмена на електрическа енергия с дял от 56,5%, нефт и нефтени продукти – 43,4%, пътни превозни средства и други – 31%.

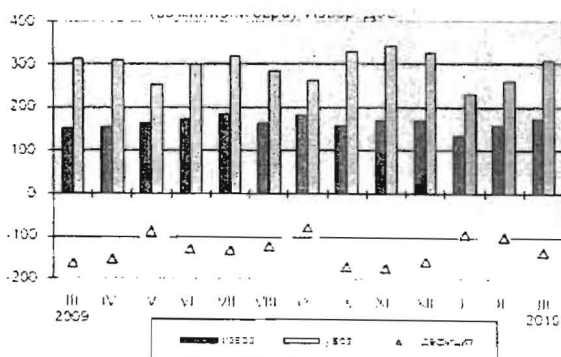
СТОКООБМЕНЪТ МЕЖДУ Р. МАКЕДОНИЯ И Р. БЪЛГАРИЯ

В обратна посока действат намалените излишъци на нашите основни износни стоки и по-точно намаленият излишък на изнесените желязо и стомана и техните производни с 196,4 млн. евро, на облекло и текстил за 58,2 млн. евро, друго транспортно оборудване за 41,2 млн. евро, медицински и фармацевтични продукти – 15,6 млн. евро и др.

Основна група продукти (според СМТК) с по-голямо участие в износа през 2009 г. са били: облекло – 21,7%, желязо и стомана – 19,8%, напитки и тютюн – 7,3%, нефт и нефтени продукти – 7,1%, плодове и зеленчуци – 5,3%, метални руди и отпадъци – 4,8%. Тези шест групи продукти съставляват 66% от съвкупния износ на страната.

Външен сектор на Р. Македония през 2010 година

В първото тримесечие на 2010 г. цялата външна търговия (в евро) е намаляла само с 1,3% в сравнение със същия период на предходната година. Физическият обем на износа е спаднал само с 1,8%, а неговата стойност е възлизала на 465,1 млн. евро, което показва нарастване с 15,9%. Намалението на количеството внесени стоки е 17,2%, а тяхната стойност от 797,2 милиона евро е по-малка с 9,2%.

Извор: Бюлетен, Министерство за финансии на Република Македонија, Скопје, мај 2010, стр. 5.

Source: Bulletin, Ministry of Finance in Macedonia Skopje, may 2010, p. 5.

Графика 2. Външнотърговски обмен на Р. Македония (м. III. 2009 - м. III. 2010, в млн. евро)

При тези изменения на вноса и износа на стоките, дефицитът в търговския баланс през първото тримесечие на 2010 г. е бил 332 млн. евро, което възлиза на 30,3% на годишна база (144,3 млн. евро), при ко-

ето най-голям е бил приносът на растежа на положителното салдо в размяната с желязо и стомана. Покритието на вноса с износа в първите три месеца е равно на 58,3%, което на годишна база дава значителна положителна промяна от 12,7 процентни пункта.

Главни групи продукти (според СМТК) с най-голям дял във вноса през този период са били: облекло 22,2%, желязо и стомана 21,8%, метална руда и метални отпадъци 8,3%, напитки и тютюн 6,8%, нефт и нефтени продукти 6,5% и плодове и зеленчуци 3,5%. Тези шест групи продукти съставят 69% от общия внос на страната.

Търговията със стоки на Р. Македония в рамките на двустранните споразумения за свободна търговия

Поради малкия и ограничен вътрешен пазар македонските производители не бяха и не са в състояние да осигурят рентабилно производство, по-точно икономии от мащаба, при ориентиране на производството главно за задоволяване на вътрешните потребности.

В същото време Р. Македония доказва, че и с един недостатъчен икономически капацитет трябва да се приема като равноправен търговски партньор. Дори и в най-тежките периоди на политически и икономически блокади, които бяха налагани отвън, над 80% от brutния вътрешен продукт на Р. Македония беше създаван чрез търговия с чуждестранни партньори.

Таблица 1. Отвореност на македонската икономика (в млрд. дол.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Общо търговски оборот (в млрд. \$)	3.23	2.97	3.42	2.84	3.07	3.66	4.58	5.34	6.16	8.58	10.75
Дял в БВП (%)	90.07%	80.77%	95.22%	82.71%	81.58%	79.10%	85.26%	91.77%	96.71%	108.50%	112.94%

Извор: Министерство за економија на Република Македонија и УСАИД: Извештај за надворешната трговија на Република Македонија 2009, Министерство за економија на Република Македонија и УСАИД, Скопје, 2009, стр. 24

Source: Ministry of Economy of the Republic of Macedonia and USAID: Statement of Foreign Trade of the Republic of Macedonia 2009, Ministry of Economy of the Republic of Macedonia and USAID, Skopje, 2009, pp. 24

¹ Данните за БВП (в млн. \$) са взети от Министерство на финансите на Р Македония.

Ценовата и доходната еластичност на износа и вноса на Република Македония и икономическият растеж

Определянето на ценовата и доходната еластичност на износа и вноса на Р. Македония е основната цел на анализа. Оценяването на еластичността на търговията се базира на най-използваните съвременни процедури за определяне на връзката между променливите – авторегресионния модел ARDL. Резултатите от избраните авторегресионни модели (уравнения за внос и износ) предполагат съществуването на дългосрочна връзка на вноса и износа, от една страна, с дохода, а от друга – с цените. Освен това в Република Македония има висока еластичност на вноса спрямо промените в brutния вътрешен продукт и сравнително значителна еластичност на износа спрямо промените във световния БВП. Ценовата еластичност на вноса е по-малка, защото вносните цени са особено чувствителни на износа. Това налага заключението, че вътрешните икономически обекти са податливи на промените в цените на външните обекти, докато по-високата еластичност на вноса в сравнение с износа показва влошаване на търговския баланс. Практическото приложение на определяне на еластичността на доходите при износа в модела на икономическия растеж на Туърлуол показва, че темпът на нарастване на македонската икономика е до голяма степен определен от рестрикциите на баланса, т.е. нарастването на износа и високата еластичност на вноса².

Чувствителността на търсене при вноса в зависимост от промените на националния БВП и относителните цени също има значителни последици за икономическото развитие. Според Синха (2001), от гледна точка на нарастването на дохода на вносителя, търсенето на вносни стоки ще се увеличи значително, ако еластичността на дохода от вноса е висока, което ще доведе до влошаване на търговския баланс. Обаче, ако нарастването на вътрешния БВП увеличава националното производство, тогава вносът може да бъде намален. От гледна точка на цените, по-високите вътрешни отколкото външните цени, се очаква да повлияят върху намаляването на количествата внесени продукти³.

В съответствие с гореказаното може да заключим, че оценяването на чувствителността на вноса и износа спрямо промените в цените и

---

² Народна банка на Република Македонија, дирекција за истражување, Ценовна и доховна еластичност на извозот и увозот на Република Македонија и економскиот раст, мај, 2007 година.

³ Ibid

дохода е важен аспект в определянето на макроикономическата политика. Интегрирането на еластичността в съвременните макроикономически политики произтича от необходимостта да се оценят техните въздействия върху фискалната и паричната политика, политиките, които засягат платежния баланс на страната (като политики на обменния курс, митата, облекченията), въздействието на рестрикциите върху платежния баланс, международната трансмисия на промените в икономическата активност и цените и ефектите върху заетостта в резултат на промените на националните и международни регулации на външната търговия⁴.

Външнотърговска размяна между Република Македония и Р. България

Обем на търговския обмен през 2009 г.

Външнотърговският обмен между Р. Македония и Р. България за 2009 г. е: износ за България – 216,9 млн., а вносът от България – 242 млн. щатски долара. Търговският дефицит през годината е бил 25,7 млн.

Таблица 2. Външнотърговски оборот на Р Македония с Р България

Страна	Износ		Внос		Външнотърговски оборот	Баланс
	Количество в кг.	Сума млн. \$	Количество в кг.	Сума млн. \$	Сума в млн. \$	Сума в млн. \$
България	385.295.493	216.952.987	469.725.396	242.634.677	459.587.664	-25.681.690

Извор: Република Македонија – Република Бугарија, Стопанска комора на Македонија, Дирекција за меѓународна соработка, промовирање и информирање на членките, април 2010

Source: Republic of Macedonia - Republic of Bulgaria, the Macedonian Chamber of Commerce, Directorate for International Cooperation, Promotion and information to members, April 2010

Сравнителниот статистически анализ показва, че обемот на трговијата с Р.България е намалал с 244 млн. дол., което е 34,7 % помалко, отколкуто предходната 2008 г.

⁴ Ibid

СТОКООБМЕНЪТ МЕЖДУ Р. МАКЕДОНИЯ И Р. БЪЛГАРИЯ

Сравнителен анализ на търговията между Р. Македония и Р. България през периода 2008/2009 г.

Стоковата структура на износа на Р. Македония за България през 2008 г. е включвала предимно⁵:

- хранителни продукти – 10 млн. дол.;
- тютюн – 30 млн. дол.;
- цинкови руди и концентрати – 20,6 млн. дол.;
- продукти от желязо и стомана – 14,5 млн. дол.;
- текстилни изделия и облекло – 5,3 млн. дол.

С най-голям дял във вноса през същата година са били:

- хранителни продукти – 16,9 млн. дол.;
- нефтени и минерални масла и парафин – 24,5 млн. дол.;
- електроенергия – 11,5 млн. дол.;
- сурова дървесина – 9,6 млн. дол.;
- горещо и студено валцувани и други продукти от желязо и стомана – 28 млн. дол.

Таблица 3. Сравнителен анализ на търговията между Р. Македония и Р. България през 2008/2009 г. (в млн. дол.)

Общ оборот			Износ			Внос		
2008	2009	индекс	2008	2009	индекс	2008	2009	индекс
703.714.751	459.587.664	65,3	376.640.864	216.952.987	57,6	327.073.887	242.434.677	74,2

Извор: Република Македонија – Република Бугарија, Стопанска комора на Македонија, Дирекција за меѓународна соработка, промовирање и информирање на членките, април 2010

Source: Republic of Macedonia - Republic of Bulgaria, the Macedonian Chamber of Commerce, Directorate for International Cooperation, Promotion and information to members, April 2010

Секторно сътрудничество

Метало-технически комплекс. Сътрудничеството с България се извършваше предимно по класификация с продукти и суровини. В действителност възможностите за сътрудничество може да се увеличат с по-

⁵ Република Македонија – Република Бугарија, Стопанска комора на Македонија, Дирекција за меѓународна соработка, промовирање и информирање на членките, април 2010.

нататъшно насърчаване и контакти, с цел повишаване на настоящия износ. Възможности за сътрудничество съществуват преди всичко в постигането на общ и създаването на съвместни трети пазари. Освен това сътрудничеството може да се разшири чрез увеличаване на съществуващите експортни продукти от метално-техническия комплекс с включване на различни видове ламарини, тръби и профили, стоманени конструкции и други метални продукти за строителството, автобуси, нестандартно оборудване, електро-енергийно оборудване, бойлери, охлаждащи инсталации и други.

Агро-хранителен сектор. С пълноправното членство на България в ЕС от 1.01.2007 г. външната търговия в областта на агро-хранителните продукти се провежда според Споразумението за стабилизиране и асоцииране на Р. Македония в ЕС, което е по-благоприятна система от условия на обмен, в сравнение с предишната. Именно, с двустранното споразумение за свободна търговия между Р. Македония и Р. България обменът се осъществяваше в рамките на концесиите, отпуснати от двете страни, повечето от които бяха 50% от митото MFN (най-облагодетелствана нация), което мито беше значително по-високо, отколкото нашето за съответния продукт. Македонските продукти на българския пазар срещат силната конкуренция на полските и турски стоки и по-либералния внос от Р. България в Р. Македония, отколкото при износа.

Дървесни продукти и производство на мебели. В структурата на търговията с изделия от обработващата индустрия доминират дървесните суровини, докато слабо представен е обменът на крайните продукти от дърво като мебели и части от мебели. Факт е, че търговията между Р. Македония и България в областта на дървопреработвателната индустрия трябва да постигне по-голяма степен на реализация на готови продукти, а македонските производители – с качество и конкурентни цени да се наложат по-активно в спечелването на българския пазар. Македонските фирми в дървопреработвателната индустрия и производството на мебели са заинтересовани от засилване на сътрудничеството с българските компании.

Текстилна индустрия. С влизането на България в ЕС през 2007 г. износьт на готови текстилни продукти и тяхната класификация на бъл-

гарския пазар стават неконкурентни, поради невъзможността да се получи статут за преференциален произход на продуктите, произведени от суровини, внасяни предимно от Турция. Факт е, че търговията между Р. Македония и България в областта на текстила и облеклото е на незадоволително ниво при недостатъчно използване на благоприятните условия за бизнес сътрудничество и традиционно добрите двустранни отношения между двете страни. Македонските текстилни компании са заинтересовани също от засилване на сътрудничеството с българските фирми.

Строителство, строителна индустрия и неметални изделия.

Македонските строителни фирми извършваха строителни работи в България с най-голям дял в изпълнението на инфраструктурните обекти. През последното десетилетие стойността на извършените строителни работи се променя с участието на получената работа в общото строителство на България. Това, разбира се, зависи от участието и спечелените търгове на македонските фирми в българските обществени поръчки. След есента на 2007 г. македонският бизнес очаква повече ангажменти в България. В строителната индустрия и неметалните изделия през последните години се наблюдава нарастване на износа, средно с 10 мил. дол. и тенденция към повишение. Най-чести са минералните суровини – мрамор, доломити, печен гипс, а от готовите изделия – гипсови продукти, огнеупорни материали, керамични плочки, тухли и керемиди и др.

Транспорт. Сътрудничеството между Р. Македония и България в сферата на транспорта се извършва в повече области. Сътрудничество на много високо ниво има в сухоземния транспорт, което се регулира от Споразумението за международен сухоземен транспорт на пътници и стоки, подписано между двете страни през 1995 г. Сухоземен превоз на стоки, транзит и двустранно транспортиране на стоки се извършва без да се изисква лиценз, докато за превозването на стоки от и до трети страни през 2008 г. бяха разменени 1000 разрешителни, което отговаря на нуждите на превозвачите и предприемачите да реализират договорените сделки. Относно автобусния транспорт, двете страни са установили линии за транспортиране на пътници до почти всички по-големи градове на двете страни, докато туристическите пътувания се извършват според изискванията на Международната конвенция ASOR.

Заклучение

Сключените от Р. Македония поредица от двустранни и многостранни споразумения, насърчаващи свободната търговия, доведоха до превръщането на страната в един от лидерите в процеса на либерализацията на търговията в Югоизточна Европа. Пет договора бяха сключени асиметрично. Четири от тях (споразуменията с Турция, Европейския съюз, ЕФТА и Украйна) бяха асиметрични в полза на Македония, а споразумението с Босна и Херцеговина беше асиметрично в полза на последната. Македонските продукти се изнасяха на пазарите на Сърбия, Германия, Гърция, България, Италия. Износът в горепосочените страни съставлява 68% от общия износ на страната, съответно Сърбия – 23,1%, Германия – 14,2%, Гърция – 13,5%, България – 9,5 и Италия – 8%.

Източниците на внос в Република Македония отбелязват промяна в дестинацията, от която произлиза вносът. Най-важните вносни партньори на Р. Македония са Русия, Германия, Сърбия, Гърция и България. Ако се погледне структурата на вноса, може да се отбележи, че делът на Русия достига 97% от общия внос на импортните горива в страната. Вносът от Германия включва машини, офис и транспортно оборудване, химически и фармацевтични продукти и текстил. Вносът от Сърбия е почти равномерно разпределен по всички видове продукти.